

İBRAHİM PAŞA, PARGALI,
FRENK, MAKBUL, MAKTUL (1493 ?-1536),
K a n u n î S u l t a n S ü l e y m a n ' i n i k i n c i
s a d r â z a m ı d ı r . E p i r ' d e P a r g a (S a g r e d o ' y a
g ö r e ,

Butrinto) yakınında bir köyde doğmuş ve çocukluğunda,
bir rivayete göre, 6 yaşında, esir edilerek, Osmanlı
sarayına alınmış idi. Onun, Bayezid II. devrinde, Bosna
beylerbeyi İskender Paşa tarafından, bir akın esnasında,
ele geçirildiği, istidat ve kabiliyeti görülerek, o
sıralarda

Kefe sancak beyliğinde bulunan şehzade
Süleyman ' a hediye olunduğu ve onunla birlikte büyüdüğü
veya Parga gemicilerinden birinin oğlu olup, türk
korsanları tarafından ele geçirildiği, Yavuz Sultan Selim
devrinde Manisa civarında dul bir kadına satıldığı ve
sonradan orada bulunan şehzade Süleyman ' a intisap
ettiği

hakkında muhtelif rivayetler vardır (krş. Venedik elçisi
Pietro Zen' in 6 kânun I. 1523 tarihli raporu, Marini
Sanuto, *Diarii*, XXXV, 258 v. dd. ve Hammer, *Devlet-i
Osmaniye tarihi*, trk. trc, V, 36; Thomas Artus, *UHistoire
de la decadence de l'Empire Grec et estab-lissement de
celuy des Turcs*, Paris, 1663, I, 533; Sagredo, *Histoire de
l'Empire Ottoman*, italyan. trc. Saurent, Amsterdam, 1732,
c. II, kitap IV, s. 98 v. dd.). Aslının rum, italyan „
frenk”

veya arnavut olduğu hakkında ihtilâf bulunan, Osmanlı
kaynaklarınca da İstanbul sûrlarının efsânevî banisi Yanko
b. Madyan nesline mensup gösterilen İbrahim, müslüman
ve türk terbiyesi gördü; türkçeyi öğrendi. Manisa' da ilk
gençliğini şehzade Süleyman ile birlikte geçirdi. Zekâsı
ve

şen tabiatı sayesinde, onun husûsî hizmetine girerek, efendisinin yalnız itimadını değil, dostluğunu da kazandı (Iorga, *Ce-schichte des Osmanische Reich*, Gotha, 1909, II, 347). Sultan Süleyman ' in cülusunda, onunla birlikte istanbul ' a gelerek, sarayda ehemmiyetli vazifeler gördü ve gittikçe nufûzu arttı. Belgrad seferi esnasında (1521), onun kapı-ağası olduğunu, harc-i hassadan para verilmek suretiyle, İstanbul emini Ömer marifeti ile, ona bir konak yapıldığını, hattâ, sadrâzam Pirî Paşa ' nın, pâdişâhın enîsi, mukarrebî sıfatlarını verdiği „İbrâhim Ağa hazretlerinin“ evinin inşaatı hakkında, sefer esnasında bile alâkadar olduğunu biliyoruz (2 receb 927 tarihli ve diğeri tarihsiz iki yazı için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 7624, 9621 ve bundan bahseden Zarif Orgun, *İbrahim Paşa sarayı*, İstanbul, 1939). Belgrad ' in fethinde olduğu gibi. Rodos seferine iştirak eden İbrahim Ağa, has oda-başısı ve içşâhinciler ağası sıfatı ile (krş. Ferdî, *Cazâvât-i Sultan Süleyman*, Ayasofya kütüp., nr. 3317, var. 60), pâdişâhın yanında bulunuyor, bir çok işlerde büyük bir nufûz ve te' siri görülüyordu ki, Mısır valisi Hayır-bay ' in, bu esnada, Mekke ve Medine sâeiât, ulemâ ve fukarası nezdine me' mûren gönderilen Seyid Hasan adındaki zâtı, vezîrlere dururken, hürmetkar ve niyazkâr bir ifâde ile, İbrahim Ağa ' ya tavsiye ve tezkiye etmesi bunun bir delîli sayılabilir (Hayır-bay ' in „Oğlum İbrahim Ağa hazretleri“ diyerek yazdığı tarihsiz mektup için bk. Topkapısarayı

arşivi, nr. 11.355). Pâdişâh, ertesi sene, bir az da ikinci

vezîr Ahmed Paşa' nın iftirası yüzünden, Pirî MehîBRÂHM PAŞA. *m*

med Paşa ' yi azledince, yerine, has oda-başı İbrahim Ağa' yi sadrâzam yaptı (13 şâbân 929 = 27 , haziran 1523). Bu, teamüle aykırı olup, o zaman bir „bid'at" telâkki edilmişti. Şehzadeligi zamanından beri nezdinde müstesna bir mevkiî bulunan ve onu vezîri âzam-hğa getirmeği kararlaştıran pâdişâh, bir gün, Pîrî Paşa ' ya - „hizmetinden kemâl-i mertebe-i şükran üzere olduğum bir kulum taşra çıkarmak isterim; bilmem ne mansıb ile çıkar-sam? " - diye sorunca, o da, - „ Öyle mu-karreb ve makbul kullarına bendenizin yeri tevcih olunmak gerektir" - şeklinde cevap vermiş ve bu karara önceden vâkıf olduğunu imâ etmişti (krş. Peçevî, *Tarih*, I, 20). İbrahim Paşa ' nın sadrazamlığına Rumeli beylerbeyiliği de ilâve edildi. Pirî Mehmed Paşa tekaüt oldu ve Hâin Ahmed Paşa ise, saraydaki bir ağanın kendisine tekaddümüne tahammül edemeyerek, Mısır beylerbeyiliğini istedi; arzusuna nail oldu ve İstanbul ' dan ayrıldı (27 ramazan 929 = 9 ağustos 1523). Mısır' a gidince, isyan etti ve İbrahim Paşa ' nın sadâretinde ilk gaile bu oldu [bk. mad. AHMED PAŞA]. İbrahim Paşa, 9 ay sonra, Kanunî' nin hemşiresi ve Yavuz ' un kızı Hadice sultan ile evlendi. Bu münâsebetle At-meydanı ' nda İbrahim Paşa sarayında 15 gün süren (18 receb - 2 şâbân 930) muhteşem bir düğün yapıldı. Pâdişâhın hazır bulunduğu, ikinci vezîr Ayaş Paşa ' nın sağdıçlık, baş defterdar Mustafa Çelebi ' nin şerbetdarlık yaptığı bu düğünün debdebesi, o

sıralarda o kadar şayi idi ki, pâdişâh ile vezirinin düğünlerinden (diğeri de 1530' daki şehzadelerin sünnet düğünü) hangisinin daha parlak olduğuna dâir Kanunî ile İbrahim Paşa arasında bir muhaverenin geçmesine sebep olduğu dâima zikredilmektedir. Düğünden 4 ay sonra, sadrâzamın Mısır ' a gitmesini icâp ettiren bir vaziyet hâsıl olmuş idi: Hâin Ahmed Paşa isyanı bastırıldıktan sonra, Mısır beyler-beyiliğine ikinci defa getirilen Güzelce Kasım Paşa ile defterdarı arasındaki ihtilâfları halletmek ve Hayır-bay ' dan sonra bir türlü düzelmeyen bu ülkenin idare ve asayişini yoluna koymak için, İbrahim Paşa, bir miktar kuvvet ile ve defterdar İskender Çelebî ile tezkireci Celâl-zâde Mustafa Çelebî ' yi de yanına alarak, donanma ile İstanbul ' dan hareket etti (1 zilhicce 930 = 30 eylül 1524). Kendisini pâdişâhın adalara kadar teşyîi, o zamana kadar misli görülmemiş bir iltifat eseri idi. Denizden yoluna devam edemeyerek, Marmaris ' ten itibaren, karadan ve Haleb-Şam yolu ile seyahat eden ve her uğradığı yerde bir çok hayırlı icrâât yapan İbrahim Paşa (9 zilhiccede Gelibolu' ya muvasalat ettiğine dâir zevcesi Hadice Sultan ' a yazdığı mektup için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5860; Çağatay Uluçay, *Osmanlı sultanlarına aşk mektupları*, İstanbul, 1950, s. 65), Kahire ' de kaldığı (muvasalatı 8 cemâ-ziyelâhır 931=2 nisan 1525) üç ay zarfında, bir takım esaslı idarî ve mâlî îslâhat vücûda getirerek, Şam ' dan naklettiği Süleyman Paşa ' yi Mısır beylerbeyiliğine, Hamrâvî ' yi defterdarlığına tâyin etti ve varidat fazlası 8 yük altının her sene İstanbul ' a

gönderilmesini kararlaştırdı (krş. Suhayli, *Törih-i Mişr-i cadid*, nşr. Müteferrika, var. 54 v. d.). İstanbul ' da bu sırada, kısmen de İbrahim Paşa aleyhdarları-nın tahriki ile ve - „Vezîr-i âzâmsız divan olmaz, olduğu takdirde asker zaptolunmaz,, - diye bir yeniçeri isyanı olmuş, İbrahim Paşa sarayının da hazîne ve eşyası talan edilmişti. Kışı geçirdiği Edirne' den dönen pâdişâh, bunun üzerine, derhâl sadrâzamı Mısır ' dan çağırtdı (Ferdî, *ayn. esr.*, var. 72), o da, Kayseri ' de, Dulkadırh türkmen beylerine, zaptedilen tımarlarını iade sureti ile, bâzı icrâatta bulunarak, eylül ortalarında (1525), İstanbul' a döndü. İbrahim Paşa ' nın Mısır ' daki muvaffakiyetleri, zâten kabiliyetini, terbiye ve kültürünü takdir ettiği pâdişâhı daha ziyâde kendisine bağlamış idi. Bu sırada 33 yaşlarında bulunan vezîr-i âzam, filhakika, Pietro Braga-dino ' nun tesbit ettiğine göre, bir kaç lisan biliyor, tarih, coğrafya, harp tarihi, bu me-yânda, Anibal ' in, Büyük İskender ' in muharebelerini okuyor, mûsikî ile meşgul oluyor ve bir iranlı ile birlikte besteler yapıyordu (krş. Alberi, *Relazioni degli ambasciatori*, 3. seri, III, 9 haziran 1526 tarihli raporu, s. 101 v. dd.; İbrahim Paşa ' ya atfedilen bir beste hakkında bk. Rauf Yekta, *Nevşehirli İbrahim Paşa ve musikî*, *Yeni mecmua*, 1919, sayı I, s. 9-12; divana çıktığı vakit beraberinde hanende ve sazandelerin icrây i ahenk ettiği hakkında Âlî ' nin *Mahâsin al-adab* isimli eserine atfen *Hadikat alcavâmi'*, I, 29). Bu yüzdendir ki, Kanunî Sultan Süleyman, tam bir itimat ve mahremiyetini kazanan sadrâzamını, 1526' da açılan Macaristan seferine serdar ve hazırlık» lara me' mûr etti (tafsilât için bk.

Kemal Paşazade, *Muhacnâme*, nşr. Pavet de Courteille, s. 18 v. dd.'). Ordu 11 recebde (23 nisan) İstanbul 'dan hareket etmişti. İbrahim Paşa, evvelâ, Sofya'dan itibaren pişdar olarak ileri-lemiş, sonra, Belgrad 'da tekrar ayrılarak, Pe-tervaradin (mac. Petervârad) kalesini, 12 gün muhasara ile, zaptetmiş, daha sonra da Uylak (mac. Ujlak) ' 1 teslim almış ve Drava boyunca ilerileyerek, Osek (mac. Eszek) ' te kurulan köprüden bu nehrin sağ sahiline geçmiş, Mohac ovasına yaklaşıldığı sırada, sefer maksadının

Şiö İBRAHİM PAŞA.

Budin 'in fethi olduğunu ilân etmişti (krş. *Rûznâme*, Feridun Bey, *Münşaat*, İstanbul, 1274, I, 559; Kemal Paşa-zâde, *ayn.esr.*, s 51 v. d.). Ösek 'ten itibaren harp yürüyüşüne geçen orduda, pişdar olarak ilerileyen Semendire sancak beyi Bâli Bey 'i hemen takiben, Rumeli kuvvetleri, bir kısım yeniçeri ve 150 top ile İbrahim Paşa geliyordu. 20 zilkadede (29 ağustos) sadrâzam, Rumeli alaylarını yerli-yerine koyduktan sonra, pâdişâhın huzurunda, serhad beyleri ile icrası emredilen müşavere esnasında, Bosna beylerbeyisi Gâzî Husrev Beye 'e hitaben:- „Serhad beylerisiz, saadetlû pâdişâhımız sizden müşavere ister, işte Mohac sahrası bu imiş, henüz düşmandan eser yok, tedbir nedir?” – diye sorduğu sırada, ihtiyar bir akıncının düşmanın görüldüğüne dâir getirdiği haber üzerine (tafsilât için bk. Peçevî, *ayn.esr.*, I, 88 v. dd.), derhâl harp nizamına geçen orduda, İbrahim Paşa, emrindeki kuvvetler ile, ilk safta düşman hücumunu karşılamağa me' mûr olmuş idi. Macar kumandanlarından evvelâ Râskay,

Batthânyî, sonra da Tomory ve Perenyî 'nin kumandasındaki macar zırhlı piyadesinin şiddetli hücumları Rumeli kuvvetlerini hırpaladığı ve mukavemetlerini kıracağı sırada, Husrev ve Balı beylerin düşman ordusunun yan ve gerilerini çevirerek taarruza girişmeleri ve Osmanlı topçusunun müessir bir şekilde ateşe başlaması, İbrahim Paşa'yi ve ordunun kısm-i küllisini tehlikeden kurtardı ve Mohac meydan muharebesi bir kaç saat içinde kazanıldı (tafsilât için bk. *Mohâc-nâme, göst. yer.;* Celâl-zade, *Tabakât almamölik fi daracât al-masâlik*, Üniversite kütüp., TY nr. 5997, var. 115 v. dd.). Pâdişâh, sadrâzam ile birlikte, 3 zilhicce (12 eylül) de Budin'e vâsıl olmuş ve kurban bayramını burada geçirmişti. Buradan alınarak gemiler ile nakledilen ganimetler arasında İbrahim Paşa, bilhassa, Herkül, Diyana ve Apol-lon'un tunçtan mâmûl heykellerine ehemmiyet vermiş ve bunları sonradan İstanbul'da kendi sarayının önüne diktirmişti ki, şâir Figânî'nin bu münâsebet ile söylediği hicviye meşhurdur :
da İbrahim Smad ba-dayr-i cihan yalci but-şikan ü yaki but-nişan Ordunun avdeti sırasında İbrahim Paşa yalnızca Segedin (mac. Szeged) 'den Tisa yolu ile ilerilemiş, Tuna'ya yakın yerdeki Titel kalesini almış ve sonra Petervaradin hizasına gelerek, Tuna'da köprü kurmuş idi ki, pâdişâhın da muvasalatından sonra, birlikte yollarına devam ettiler ve teşrin II. de İstanbul'a vâsıl oldular. Macaristan seferi yapılıyorken, Anadolu'da isyanlar çıkmış idi. Karaman, Rum ve Diyarbekir beylerbeyileri ile diğer ümerânın tamamen tenkil edemedikleri bu karışıklıklara, Hacı Bektaş

sülâlesinden olduğunu iddia eden ve Anadolu ' nun mezhep birliğinin ihlâlini hedef tutan Kalender Şah ' in isyanı da inzimam edince, İbrahim Paşa bu işe me' mûr ve serdar nasb-edildi (933=1527).

Sadrâzam, Aksaray' da iken, Anadolu beylerbeyi Behram Paşa ile Karaman beylerbeyi Mahmud Paşa ' yi eşkiyâ üzerine önceden gönderdikten sonra, kendisi de Elbistan ' a hareket etti. isabetli tedbirler alarak ve bilhassa Dulkadırlı boy beylerini kendi tarafına celbe muvaffak olarak, taraftarları iyice azalan Kalender kuvvetlerini Başsaz yaylasında mağlûp etmeğe ve dağıtmağa muvaffak oldu (hazîran sonları; krş. Ferdî, *ayn. esr*, var. **100 v.d.**).

Vezîr-i âzâmin İstanbul' a dönmesinden 3 ay sonra (teşrin II. 1527), Molla Kâbiz adlı bir âlimin ihdas ettiği ve tafdîl hususuna taalluk eden dinî meselede, İbrahim Paşa, onun iddiasını kazaskerler huzurunda isbat etmesini istemiş, mülhid damgası vurulan, fakat her hâlde düşündüğünü açık söyleyen ve misyoner tabiatlı olan bu adamı (krş. Abdülhak Adnan, *Osmanlı tiirklerinde ilim*, s. 98), devrin meşhur âlimlerinin ilzama muktedir olmadıklarını ve pâdişâhın da bundan müteessir olduğunu görünce, - „Ne yapalım, kazaskerlerimiz me-sâil-i şer' îyeye hakkı ile vâkıf ve bu müfsidi iskât ve ilzamdandan sonra icrây-i hükme kadir değıllerdendir” - diyerek, hakikatin tecellîsine çalışmış idi ki, bundan sonra müftî ile İstanbul kadısından (Kemal Paşazade, Sa' dî Ç-elebî) teşkil edilen diğerk bir hey' et bu meseleyi halletmiştir (tafsilât için bk. Peçevî, I, 124). İbrahim Paşa, bu sırada, Mohac muharebesinden ve Lajos

II. ' un ölümünden sonra, macar kiral-lığına seçilen Zâpolyai Jânos ' un rakibi Habsburg ailesinden Ferdinand ' a karşı himayesini Osmanlı pâdişâhından rica ve te' min etmek maksadı ile, İstanbul ' a gelen elçi Jerome Lasky ile müzâkerelerde bulundu. Sadrâzam üzerinde büyük bir nüfûzu olan Venedikli Gritti, bu müzâkereleri kolaylaştırmış ve nihayet Zâpolyai' yi Osmanlılara tabî bir hükümdar tanıyan anlaşma yapılmış idi (29 şubat 1528). Fakat Lasky ' nin muvaffakiyetinden cesaret alarak, Ferdinand ' in gönderdiği elçiler (Hobordansky ve Weichselberger, İstanbul' a muvasalâtları 29 mayıs 1528), İbrahim Paşa' dan aynı müsâade-kârlığı göremediler; bil' akis, sadrâzam, onların kendisine verdiği ve Ferdinand ' m Osmanlı devletinden iadesini talep ettiği memleketlerin listesini görünce, İstanbul ' un da istenmediğine hayret ettiğini bildirerek, müzâkereyi kesti ve elçileri, Viyana muhasarası ile neticelenen şefe

İBRÂHİM
PAŞA. gri

re kadar, 9 ay mevkuf tuttu. Dördüncü sefer-i hümâyûna çıkılmazdan önce, pâdişâh, sadrâzamına büyük itimadının yeni bir delili olmak üzere, geniş salâhiyetler ihtiva eden ser-asker berâtını (şaban 935 başları = 11 nisan 1529 tarihli ve Celâl-zade Mustafa Çelebî ' nin yazdığı bu berât için bk. Feridun Bey, *Münşaat*, I, 544 v. dd.) vezirler, ulemâ, devlet erkânı ve kapıkulu huzurunda ve mûtad hilâfına yedi sancak ile, bir çok ihsanlardan başka, hâslarını 3.000.000 akçeye çıkardı ki (Peçevî, I, 129 v. d.), İbrahim Paşa ' nın bunu bile azımsadığını ve vaktiyle Fâtih Sultan Mehmed ' in sadrâzam

Mahmud Paşa 'ya 40 yük akç. eli hâslar verdiğini ileri sürdüğünü, fakat, Kanunî Sultan Süleyman 'in buna cevaben – „Onlar Kostantiniye fethine muvaffak olmuşlardır . . . Bahusus bizim onlara özgünmek haddimiz değildir” – dediğini bildirmektedir. Sefer esnasında, Sofya 'dan itibaren, yine Rumeli kuvvetleri ile öncü olduktan sonra,

Mohac 'da da arz-i tazimata gelen macar kiralı Zâpolyai 'yi karşılayan (14 zilkade = 20 temmuz) İbrahim Paşa, Budin 'in beş günlük bir muhasarayı müteakip, Avusturya kumandanlarından teslim alınmasını te'min etti [bk. mad. BUDİN]. Viyana 'nın muhasarasında vezîr-i âzâmin ordugâhı, Anadolu kuvvetlerinin solunda, Saint-Marc mevkiinde ve Wienerberg sırtlarına kadar olan kısımda, ocaklar kapısına karşı idi. O, muhasara boyunca, tebdil-i kıyafet ile sûrların etrafını dolaşıyor, hücum sırasında askerî teşcî için fevkalâde gayret gösteriyordu. Fakat, zahirenin ve mühimmatın kifayetsizliği, mevsimin müsâadesizliği başlayınca, İbrahim Paşa, Rumeli beylerini toplayıp, onların –” . . . bî-vakt oldu ve hem kahttır, seferden dönülmek münâsiptir” (krş. *Rûz-nâme*, 9 safer 936= 12 teşrin I. 1529, *göst. yer.* s. 574) yolundaki mütâlealarını alınca, 2 gün sonra mu-vaffakiyetsizlik ile neticelenen kat'î bir hücum yaptırdı ve bunun üzerine muhasara kaldırıldı (talsüât için bk. zikredilen Osmanlı kaynakları ve Kupelvvieser, *Die Kamp/e Ungerns mit den Osmanen*, Wien, 1899). Sadrâzamın bu münâsebetle Viyana kumandanına gönderdiği mektup dikkate şayandır; o, italyanca yazdığı mektupta, – „. . . Biz

sizin beldenizi almağa gelmedik, kiralınızı bulamadığımız için, kale halkına aman verip, evlâdı ve malları ile affettik” – demekte, müslüman esirlere bilmukabele iyi muamele etmelerini istemekte idi (krş. *Rûz-nâme, göst. yer.*; Labach ’ a atfen Hammer, *ayn. esr., s. 94*; bazı garp tarihçilerinin, ezcümle Robertson ’ un, muhasaranın kaldırılmasında İbrahim Paşa ’ nın hiyânetini göstermelerinin tarihî hakikate uymadığı hakkında bk. Hammer, *göst. yer.*; Ahmed Refik, *Birinci Viyana muhasarası, İstanbul, 1324, s. 137 v. d.*). Dönüşte Rumeli kuvvetleri ile ardıcıl kalan İbrahim Paşa, daha evvel Perenyi ’ den alınmış olup da, o zamana kadar yanında muhafaza etti jH Macar mukaddes tacını Rakos ovasında (Peşte yakınında) devlet erkânının önüne koydu; sonra da Gritti ve macar büyükleri vâsıtası ile, Zâpolyai ’ ye gönderdi. Bütün macarlara Kiral Yanoş ’ a itaat etmelerini tavsiye eyledi (Szekfü, *Magyar Törtenei, Budapeşte, 1939, III, 23*).

Ertesi sene, Ferdinand ’ in, ikinci bir elçilik heyetini (Nicolas Jurisics ve Jeosephe de Lamberg) kabul eden sadrâzam (ilk mülakat 25 teşrin I. T53°), onlara oldukça mağrurâne hitap etmiş, pâdişâhın Ferdinand ’ l aramak için sefere çıkmış olduğunu, onu Budin ’ de bulamaması üzerine, Viyana ’ ya gidildiğini, Beç kiralının dâima Osmanlıların önünden kaçtığını, pâdişâhın bendesi olan Yanoş ’ u Macaristan kiralı yaptığını, hükümdarının iki defa silâhı ile fetholunmuş bulunan Macaristan ’ ı Avusturya ’ ya iade etmesinin imkânsız olduğunu bildirmişti (tafsilât için bk. Jurisics ve Lamberg ’ in raporlarına atfen

Hammer, *ayn. esr.*, trk. trc, V, 104 v. dd.). İki taraf görüşlerinin te' lif edilerek, bir anlaşma zemini bulunamaması, diğer taraftan İstanbul ' da müzâkereler cereyan ediyorken Ferdinand' in bir kumandanının Budin' i muhasaraya kalkışması, Avusturya' ya karşı yeni bir seferin açılacağında şüphe bırakmıyordu. Tarihlerimizin »İspanya kiralı kaskine İstanbul' dan hurûc" olarak bahsettikleri bu „Alaman sefer-i hümayûnu" 1532 ' de yapıldı ve İbrahim Paşa' -nın uhdesine bu defa da, serdarlık ile birlikte, her seferden dönüşte bıraktığı, Rumeli beylerbeyiliği tekrar tevcih edildi. Bu beşinci seferin, şüphesiz ki, en mühim hâdisesi Avusturya hududundaki Köseg (mac. Köszeg, alm. Güns) kalesinin muhasarası idi. Bu sırada sadrâzam, kaleyi büyük bir cesaret ile müdâfaa eden ve evvelce elçilik ile İstanbul ' a gelmiş bulunan Jurisics ' e bir kaç defa teslim teklif etmiş, müteaddit hücumlara da mahsurlar şiddet ile mukavemet göstermişti. Nihayet müdâfîlerin yarı-yarıya zayiata uğradığını, mühimmatın da kalmadığını gören kale kumandanı, İbrahim Paşa ' nın son defaki teslim teklifini kabul ederek, türk ordugâhına gelmiş ve onunla, Budin kiralma itaati şartı ile yerinde ibka olunması ve kendisine bir sancak ihsan edilmesi esâsı üzerine, bir anlaşma yaparak, Köseg ' in sembolik bir şekilde teslimini kabule razı olmuş idi (*Rûz-nâme*, , , 26 muharrem 939=28 ağustos 1532", *göst. yer.*, s. 581 ; Jurisics' in raporlarına atfen Hammer, *ayn. esr.*, V, 114 v. dd.). Şarlkent' i bulmak ihtimâli görünmeyince, akını İBRAHİM PAŞA.

cılara düşman memleketinde geniş mikyasta yağma ve talan yaptırılmış, mevsim ilerilediği için orduya, İstirya ' da bir cevelân yaptıktan sonra, avdet emri verilmişti. Bu esnada İbrahim Paşa ' nm pâdişâhtan ve ordunun kısm-i küllisinden ayrılarak ardıcı kaldığı, sonra Po-jega (mac. Pozsega) istikametinde ilerilediği görülmektedir. Lugowitz ' de bulunduğu sırada, Andre Stadler isminde bir esir ile Ferdinand' a İtalyanca bir mektup gönderdi ve bunda, Şarl-kent' i bulamayan pâdişâhın dönmek mecburiyetinde kaldığını oldukça müstehzi bir lisan ile, bildirdi (Hammer, *ayrı. esr.*, s. 122 v. d.). Daha sonra, Belgrad ' da pâdişâha mülâki oldu ve birlikte, 18 teşrin II. ' de, İstanbul' a döndü. 1533 senesi iptidalarında İstanbul' a yeni bir Avusturya elçisi (Köseg müdafii Jurisics' in kardeşi Jerome de Zara) geldiği vakit, evvelâ İbrahim Paşa, sonra da pâdişâh tarafından kabul edildi (14 kânun II.). İlk temaslar, sâdece, Ferdinand' in itaatine alâmet olmak üzere, Es-tergon (mac. Esztergom, alm. Gran) kalesinin anahtarlarını göndermesine kadar, bir mütâreke ile neticelendi. Bu şart tahakkuk edip de, elçinin oğlu (Vespasien de Zara) anahtarları getirince ve kıraliçe Mari ' nin ve imparatorun elçisi olarak, Cornelius Dupplicius Schepper İstanbul ' a gelince, müzâkerelere başladı. Daha eveel Budin ' den gelerek, sadrâzamın emri ile Jerome ile temasa geçen Gritti ' nin de katıldığı ve İbrahim Paşa ile elçiler arasında vuku bulan bu müzâkereler, 27 mayıstan itibaren 14 temmuza kadar, müteaddit celseler devam etti. Bu müzâkerelere âit elçilerin raporları XVI. asrın diplomatik münâsebetlerine âit olduğu kadar, İbrahim Paşa ' nin o sıradaki fikir,

zihniyet ve karakterini göstermesi bakımından da çok ehemmiyetlidir. O, devletin kudret ve azametini elçilere izah ettiği gibi, geniş salâhiyetinden bahsetmiş ve - „Her şey, sulh, servet, kuvsret benim elimdedir, pâdişâhımın iki mührü vardır ki, biri kendisinde, diğeri bende bulunur, kendisi ile benim aramda bir fark olmasını istemez, devleti ben idare ederim; pâdişâh bir şey ihsan etmek istediği zaman, ben bu kararı tasdik etmezsem o yapılmaz” - demişti. Diğer bir konuşma sırasında, Şarlkent ’in, Macaristan Ferdinand ’a verildiği takdirde, Andrea Doria ’nm bir müddet evvel zaptettiği Koron ’un iade edileceği yolunda, Cornelius vâsıtası ile gönderdiği habere karşı da, - „Koron o kadar ehemmiyet verilecek bir yer değildir ; onun gibi bizim binlerce kalemiz vardır. Burayı harp ile geri almağı ter cih ederiz, istediğimiz vakit onu yakabiliriz de ...” - cevabını vermişti. Keza, Avrupa siyâsetine d|ir oldukça vâkıfâne miitâlealarda bulunmuş, elçilerden Fransa ile İspanya ’yi mukayeseye yarayacak bâzı şeyler sormuş ve Şarlkent ’in yazdığı mektubu tenkit ederek, - „Şar!kent kardeşi Ferdinand ile efendimi bir tutuyor, kardeşini sevmekte hakkı vardır; fakat, bu suretle hareket ona yakışmaz, efendimin, arazi ve nüfus itibârı ile, Ferdinand ’dan daha kudretli ve daha zengin sancak beyleri vardır. Meselâ Jurisics ’in akrabasından olan Kara Âmid sancak beyi Beç kiralından ziyâde arazi ve reayaya mâliktir” - şeklinde beyanatta bulunmuş idi. Mamafih, 22 haziranda yapılan müzâkerede sadrâzam, sulhe müsâade edildiğini, Ferdinand ’in Macaristan ’da

elinde bulunan yerlere sahip olabileceğini, anlaşmanın, Ferdinand'ın sâdık kaldığı müddetçe, mer'î olacağını, pâdişâhın Ferdinand ile Zâpoliyai'nin aralarında akdedecekleri tesviye şeklini tasdik hakkını muhafaza ettiğini, hududun tesbiti işinin de Gritti'ye tevdi edildiğini bildirdi. Ferdinand'ın pâdişâhın oğlu ve İbrahim Paşa'nın kardeşi add ve telâkki eden bu anlaşma, Avusturya ile yapılan ilk muahededir ve İbrahim Paşa'nın hayatında en yüksek ikbâl noktası gibidir (Schepper'in raporları için bk. Gevay, *Urkande und Aktensiücke...*, cüz VI ve *Missions diploma-tiçue de Corneille Duplicius de Schepper (Scepperus), Mim. de l'Acad. roy. des Sciences . . . . de Belgigue, XXX, 1857*).

Safevîlerin hâkim olduğu İran ile Osmanlı devleti arasında, Bagdad, Bitlis ve Azerbaycan valilerinin takındıkları tavır sebebi ile, bir harbe karar verilince, İbrahim Paşa, yine ser-asker unvanını alarak, 8 rebiyülâhır 940 (27 teşrin 1. 1533)'ta, Bitlis'e müteveccihen, İstanbul'dan hareket etti (İbrahim Paşa'nın izmit ve İznik'ten zevcesi Hadice sultana gönderdiği mektuplar için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5860; Çağatay Uluçay, *ayn. esr.*, mektup nr. 2, 3). Yolda iken Bitlis hâkimi Şeref Bey'in mağlûp edildiği haberi gelince, hükümetini, devlete itaatini bildiren oğlu Şams al-Din'e verdi. Musul'da toplanmasını emrettiği Süleyman Paşa'dan gelen ve şahın Horasan'da bulunduğunu bildiren, Bagdad valisi Mehmed Han ile Musul beyi Seyid Ahmed Bey v. b. hakkında malumat veren, serdârın da Haleb'de kışlamasının münâsip olacağını tavsiye eden

mektup üzerine (bu tarihsiz vesika için bk. Başbakanlık arşivi, Fekete tasnifi, nr. 121) kışı Haleb' de geçirdi ve bu sırada Azerbaycan ' 1 „Beylerbeylik tariki ile” Ulama Paşa ' ya verdi ve onu, Kürdistan ümerâsı ile birlikte, önceden Tebriz taraflarına gönderdi. Diğer taraftan da, iranlıların elinde bulunan bâzı hudut kalelerinin (' Ad al-Cavaz, Erciş, Ahlat, Bayezid, Van) sulhen fetholun-mas) hususunda bir takım tedârikler gördü. Bu

İBRAHİM PAŞA. 9i3

esnada, bir aralık, kendisini ziyarete gelen Barbaros Hayreddin Paşa ' yi da kabul eden (buna âit bir haberi zevcesine bildiren mektubu için bk.

Topkapısarayı arşivi, nr. 12.316) serdar, 22 ramazan (6 nisan 1534) da Haleb ' den Diyarbekir ' e hareket etti (Bagdad ahvâli hakkında Tedmür naibine gönderilen hükme cevaben, Bagdad valisi Tekeli Mehmed Han ' in ve Şah Tahmasp ' in ahvâlline âit Kaytmış imzâh bir arîza için bk. Başbakanlık arşivi, Fekete tasnifi, nr. 129; İbrühim Paşa' nın Diyarbekir taraflarına hareketi hakkında zevcesine yazdığı mektup için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5860; Çağatay Uluçay, *ayn. esr.*, nr. 6) ve pâdişâha da zilkade iptidasında (mayıs ortaları) Diyarbekir ' e müteveccihen hareketinin münâsip olacağını bildirdi (krş. Topkapısarayı arşivi, nr. 11.997) .

Daha sonra, Diyarbekir ' den hareket ile, bahis mevzuu olan kaleleri ve bir de, kale hâkimi Emir Bey Mahmudî ' nin anahtarlarını getirdiği Siyâvan kalesini sulhen ve Şam beylerbeyisi Husrev Paşa vâsıtası ile Osmanlı kuvvetlerine zaptettirerek, camilerinde pâdişâh nâmına hutbe okuttu (zilhicce

940 = hazîran 1534; İbrahim Paşa'nın bu hususta pâdişâha yazdığı bir arîza için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 4080). Müteakiben, şahın Horasan'da bulunduğunu, Tebriz'i de Mûsâ Sultan isminde birisinin müdâfaa ettiğini öğrenerek ve Ulama Paşa ile Dulkadırlı beylerbeyisi Ahmed Paşa'yi önden göndererek, Azerbaycan'a girdi; Mûsâ Sultan kumandasındaki iranlıların, mağlûp olarak, firarından sonra, 25 muharrem 941 (6 ağustos 1534)'de Tebriz'i aldı (Tebriz'e iki günlük yolda, Hoy kasabasında iken, Hadice sultandan aldığı mektuba verdiği ve zevcesinin Valide Sultan'ın vefatından sonra saraya hangi hâllerde gidebileceği hakkında tavsiyeleri ihtiva eden mektubu için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5860; Çağatay Uluçay, *ayn. esr.*, mektup nr. 7). Burada kaldığı müddetçe Gîlân ve Şirvan valilerinin itaat ve inkıyatlarını kabul etti; bir taraftan Güvercinlik ve Alıncak kalelerine, diğer taraftan Irak-i Acem'e kuvvetler gönderdi ve fethedilen sancakları müstahaklarına tevcih eyledi (Gîlân hâkimi Muzaffer Han ile Özbeklere, Ubeydullah Han'a, Mûsâ Sultan'ın ilticasına âit bir çok haberleri ihtiva eden, kendisinin Bagdad üzerine yürümek niyetinde bulunduğunu ve pâdişâhın da kışı Diyarbekir'de geçirmesini muvafık gördüğünü bildirdiği 10 safer 941 (21 ağustos 1534) tarihli mufassal arîzası için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 4080/2). Çok geçmeden, Şah Tahmasp'ın Horasan'dan geldiği anlaşılınca, İbrahim Paşa, Sâdâbâd daki karargâhından hareket ile, Ucan yolu ile, Miyâne üzerine

U14«n Aagjklopedts'

yürüdü; 4 - S gün içinde yetişmesi için de, pâdişâha yeni bir arîza gönderdi (12 rebiül-evvel tarihli bu yazı için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5278; bu mektup, *Rûz-nâme*'nin, her hâlde, „tâcil gelesiz” diye gönderildiğini bildirdiği haber olsa gerektir; *at/n. esr.*, s. 587). Zâten, askerin - „şaha şah gerek” - diyerek, behemmahâl pâdişâhı başlarında görmek istediğini haber aldığı, belki de, ordu kethüdası defterdar İskender Çelebi ile sadrâzam arasındaki ihtilâfı öğrendiği için, haziranda İstanbul 'dan hareket etmiş bulunan Kanunî Sultan Süleyman, onun vaziyetini takviye etmek maksadı ile, bir ferman göndermiş ve bunda ezcümle: -„kaymakam-i saltanat ser-asker-i sâmi merte-bet vezir-i âzam-i cenâb-i hilâfet... İbrahim Paşa... Her ne emr iderse ve ne ki dir ise, benim zebân-i fasîhülbeyânımdan sâdır olmuş ke-lâm-i dürer-intizâmımdır... Huzurunda envâ' -i yoldaşlık ve merdânelikte... bulunmağa sa'y”- edilmesini tasrihe lüzum görmüş idi (pâdişâhın sefer başları 941 tarihli ,,12 ağustos 1534” ve Kasımçayırı mahallinden gönderdiği ferman için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 2759; İbrahim Paşa 'nın Tebriz civarından kendi el-yazısı ile gönderdiği diğer bir yazı, *göst.yer.*, nr. 5860; Peçevî, *Tarih*, I, 178). Nihayet 18 rebi-yülevvel de (28 eylül) pâdişâh Tebriz 'e vâsıl oldu ve İbrahim Paşa kuvvetleri ile birleşerek, Hemedan yolu ile ve birçok müşkilât ile, Bagdad 'a gittiler (Hemedan 'a muvasalat hakkında Hadice Sultan 'a gönderdiği mektup için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5860; Çağatay Uluçay, *ayn. esr.*, mektup nr. 9). Sadrâzam, valisi Tekeli Mehmed Han 'in terkettiği

Bagdad' 1, önden giderek, mukavemetsiz ele geçirdi (24 cemâziyelevvel 941 = 1 kânun i. 1534). Ordunun Bagdad'da kaldığı dört ay içinde, İbrahim Paşa ile alâkalı en mühim hâdise, evvelce azline sebep olduğu baş-defter-dar İskender Çelebi'nin idamıdır (8 ramazan 941 = 13 mart 1535 î İskender Çelebi'nin idamı hakkında İbrahim Paşa'nın mührünü taşıyan ve ramazan sonları tarihli şeyhülislâma gönderilen bir tezkire için bk. *göst. yer*, nr. 6697; Bagdad'dan Hadice Sultan'a kendi yazısı ile gönderdiği mektup, aynı yerde, nr. 5860 ve Çağatay Uluçay, *ayn. esr.*, mektup 8 ; keza bu hususta bk. Âlî, *Kunh al-ahbâr*, Üniversite kutup., T. Y. nr. 5959, 32. vakıa). İbrahim Paşa nisan 1535 iptidasında, pâdişâh ve ordu ile birlikte, Bagdad'dan hareket ile, bir defa daha Tebriz'e geldi (bu esnada, 27 safer 942= 27 ağustos 1535, zevcesine yazdığı mektup için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5860 ve Çağatay Uluçay, *ayn. esr.*, mektup nr. 10) ve burada bir müddet kalınarak, İstanbul'a avdet edildi

9i4 İBRAHİM PAŞA.

(14 receb 942 = 8 kânun II. 1536; krş. *Rûz-nâme*, *göst. yer.*, s. 598). Avdeti müteakip, sadrâzamın İstanbul'da meşgul olabildiği yegâne iş, Fransa ile, kapitülâsyonlara bir mebde' sayılan ilk muahedenin akdi oldu (şubat 1536; tafsilât için bk. Charriere, *Negociations de la Fran-ce dans le Levant*, I, 255 v. dd. ; François Rey, *La protiction diplomatique et consulaire dans les echelles du Levanti* Paris, 1899), s. 119 v. dd, ; Baron de Testa, *Recueil des traites de la Porte Ottomane*, Paris, 1864, I, 15 v. d.).

0 vakte kadar seleflerinden hiç birine nasip olmayan ve hattâ haleflerinden hiç birinin erişme meyeceği derecede şan ve şerefine en yüksek zirvesine yükselen, kabiliyet ve iktidarı ile de, gerek Osmanlı devletinin umûmî vaziyetine, gerek pâdişâhın hatt-i hareketine büyük nis-bette te'sir icra eden İbrahim Paşa bu sırada, birden bire, zahirî bir sebep olmaksızın, sarayda kaldığı bir gece (22 ramazan 942 = 15 mart 1536) boğduruldu (ölümüne « dy>V c-»» tarih düşürülmüştür) ve cesedi gizlice kaldırıldı. Galata 'da tersane arkasında Canfedâ zaviyesi mezarlığında medfûndur (krş. *Hadikat alcavâmf*, I, 28; II, 39). İdamı hakkında muhtelif sebepler ileri sürülmektedir: Evvelâ, tevâzûdan te-cerrüt ederek, hudutsuz bir gurura düşmesi, pâdişâhlara mahsus unvanı alarak, şark seferinden itibaren, Ser-asker Sultan imzasını atması ve Sultan İbrahim nâmı ile fermanlar ısdarı, bu hâlin ise, Kanunî Sultan Süleyman ' 1 şüpheyi düşürmesi idi. Saniiyen, İskender Çe-lebî ' nin idamında oynadığı meş' ûm rol ile bu kıymetli idare adamının kaybının sonradan pâdişâhı nedamete sevketmesidir (padişahın bununla alâkalı bir rüyası hakkında bk. Âlî, *ayn. esr., göst. yer.*). Üçüncü olarak, İrakeyn seferi esnasında, Paşa 'nın lüzumsuz isrâfâtta bulunması, 80. 000 dinar sarfiyatın pâdişâh tarafından şüpheyi câîip görünmesi ve nihayet, „hi-lâf-i şer' ve kanun bâzı hususa cür' et ve ikdamı” ve mukaddesata karşı son zamanlarında gösterdiği kayıtsızlık ve lâubalîlik' başlıca sebeplerdir (tafsilât için bk. Celâl-zâde Mustafa Çelebi, *Tabakât almamülik*

..., var. 220 v. d. ; Lala Mustafa Paşa 'nın, İbrahim Paşa 'nın oda başlığı sırasında efendisinin ayağını yıkadığı suyu içtiği v. b. buna benzer hareketi hakkında söyledikleri için bk. Âlî, *ayn. esr., göst. yer.* ;

İbrahim Paşa 'nın lalasının cinayetlerinin sadrâzamdan korkularak, cezasız bırakılmakta olması sebebi ile, bizzat pâdişâh tarafından teftişini rica eden bir arîza için bk. Topkapısa-rayı arşivi, nr. 6641). Diğer taraftan, İbrahim Paşa 'ya teveccühü olan Valide Hafsa Sultan 'in vefatı, şehzade Mustafa 'yi iltizam ettiği için, Hurrem Sultan 'in

sadrâzam aleyhinde pâdişâh

üzerinde te'sir icrası ve nihayet İbrahim Paşa 'nın diğer zevcesi Muhsine Hatun sebebi ile, Hadice Sultan 'in kıskançlığı gibi sebepler de zikredilmektedir (Muhsine Hatun 'un Edirne 'de iken İbrahim Paşa 'ya gönderdiği tarihsiz bir mektup için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 5878).

İbrahim Paşa 'nın, Hadice Sultan 'dan akıbeti malûm olmayan, Mehmed Şah isimli bir oğlu vardır ki, bütün mektuplarında onu „kurretü' l-uyûn, gonce-i gülistan, bülbül-i gülzâr” olarak tavsif ve ona hasretini ifâde etmekte idi. Sonradan, müslü-man olarak, Yunus adını alan babası ile annesini memleketinden getirtmiş, babasını Epir 'de bir sancak beyi yapmış idi. Sarayda da iki kardeşi bulunuyordu (P. Bragadino ve Marco Minio 'nun î526, 1527 tarihli raporları için bk. Alberi, *Relazioni... , göst. yer.*). Katlinden üç sene evvel, Muhsine Hatun 'un onun nâmına yaptırdığı Kumkapı camii ve bitişiğindeki zaviyesi ile Galata 'da eski Yağkapam

camii, Mekke, Selanik, Hezargrad ve Kavala 'da cami, imaret, mektep, medrese, dârülhadîs, tâbhâne, hamam, çeşme, sebil ve bâzı kasabalarda mescid, tekke ve zaviyeleri ve bunların mükemmel vakıfları mevcut idi (*Hadikat al-cavâmi', göst, yer.*; Atâ, II, 17; Mekke 'deki evkafı için tanzim edilen 22 muharrem 939 tarihli

vakfiye için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 7037; Hezar. grad 'daki cami, dârüttâlim ve bunlara vakfettiği Niğbolu

livâsındaki yerler için divan kâtibi Mehmed b. Kara Uveys marifeti ile ve evâil-i rebiülevvel 940 tarihli vakfiye için bk. *göst.yer.*, nr. 7029; Filibe 'deki ahırları v. b. için evâil-i ramazan 933 tarihli mektubu ve diğer bir

vesika için bk. *gost.yer.*, nr. 6688/6698, 10264). Atmeydanı 'ndaki muhteşem sarayı (bu sarayın bir aylık iaşe masrafını 18.358 akçe gösteren bir vesika için bk. Topkapısarayı arşivi, nr. 6107 ; Ser-asker Sultan olarak zikredilen Paşa 'nın katlinden bir ay önce, 19 şâbân 942, mücevheratı defteri için bk. *göst.yer.*, nr. 5927, 10023)> sonradan acemi oğlan-lara tahsis edilmişti. Haliç 'te Sütlüce 'deki bahçeleri de uzun müddet İstanbul 'un mesireleri

olarak kalmıştır (Atâ, *Tarih*, 1, m). Katlini müteakip derhâl İstanbul 'da ve taşradaki emval ve emlâki zapt-i defter edilmişti ki, bu münâsebet ile tanzim

edilen muhal-lefât defterlerinden (29 ramazan ve 27 şevval 942 ile 945, 946 senelerine âit) At-meydanı 'nda, Ayasofya civarında, Gedikpaşa 'da, Eyûb 'da ve diğer semtlerdeki ev ve emlâkini, râyie fiatları ile, Silivri 'de

Kulkallı köyündeki çiftliğini, Filibe 'de satılan davarlarını v. b. 'nı biliyoruz (krş. Başbakanlık arşivi, mâliyeden mü-devver vesaik, nr. 187).

İBRAHİM PAŞA.

Bibliyografya: metinde gösterilenlerden başka bk. Viyana muhasarası vesilesi ile bir şâirin İbrahim Paşa 'ya yazdığı medhiye ve düşürdüğü tarih

(*Asafâ görüp hücumun Lih-ü Nemçe Rûs u Ceh-*
didiler tarihini „çâkgele Rîmpâp üstüne” 1936) Topkapı-
sarayı arşivi, nr. 12071; Zâpolyai ' den gelen
mektup sureti, Topkapısarayı arşivi, nr. 3942 ;
Ferdinand ' in müşavirlerinden birinin sadrâzama
mektup sureti, *göst.yer.*, nr. 3929; Şarlken ' den İbrahim
Paşa ' ya mektup sureti, *göst.yer.*, nr, 6371; Eflâk
voyvodası Petri (Petru dela Argeş) ' nin Leh kiralına
karşı hareketi ve tatar askerinin gönderilmesi hususunda
İbrahim Paça ' ya mektubu (ağustos 1534.), *göst.*
yer., nr. 4701; Venedik elçisinin bir iş hakkında
sadrâzama yazdığı mektup, Başbakanlık arşivi, Fekete
tasnifi, nr. 86; Mekke şerifine Mekke ' de büyük bir
konak ile Merve yolunda iki dükkân verildiğine dâir
İbrahim Paşa tarafından verilen ve üstünde şâfi ' î
müftisi Ahmed Muhib al-Din imzası ile tasdik edilmiş
arapça temliknâme, (Topkapısarayı arşivi, nr. 9524);
Macaristan seferinde (1526) epey hizmeti görülen
İbrahim Paşa kethüdası Hasan Ağa ' ya Kasım Paşa ' nın
tezkiresi mucibince verilen tımar hakkındaki ferman
(17 rebiyülâhır 933, *göst.yer.*, nr. 3816); İbrahim
Paşa ' nın «hatim hatem ve güzin bende-i Han Sultan
Süleyman
Şah İbrahim” ibareli mührünü hâvî ve
vezirlerden birine gönderdiği bir mektup, *göst.yer.*, nr.
3399; Mısır ' da şakin ve muafiyet iddiasında bulunan
birisinin İbrahim Paşa ' ya verdiği (15 cemâziyelevvel
931) arapça arz-i hâl, *göst.yer.*, 10817; Şam ' da Sâlihiye
ahâlisinden ' Ammâr b. Şayh Kâsim tarafından ve Belak
nahiyesi çiftçileri tarafından muhtelif şikâyetleri
hakkında İbrahim Paşa ' ya verdikleri arapça arz-i hâller,
(*göst.yer.*, nr. 11958, 11962) ; İbrahim Paşa tarafından
İran ümerâsından Menteş Sultan ' a gönderilen

mektuplar (*göst.yer.*, nr. 6317, 6550) ; Irakeyn seferinde İbrahim Paşa hazînesinden alınıp, Rumeli beylerine ve subaşılara borç olarak verilen paranın defteri (*göst.yer.*, nr. d. 3012) ; İbrahim Paşa'nın 1530 sıralarında Rumeli'deki hâsları ve emlâki için bk. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsındaki has mukataa, mülk ve vakıflar* (İstanbul, 1951), s. 75 ; bk. keza, Başbakanlık arşivi, 370 numaralı tapu defteri, s. 102, 112; İbrahim Paşa sarayına âit ihracat muhasebe defteri, Başbakanlık arşivi, Ali Emîrî tasnifi, Kanunî devri (960), nr. 22; İbrahim Paşa sarayı yerinde XVIII. asırda (1130) yapılan boyahanelerin masârifât, müfredat defteri, Topkapı sarayı arşivi, nr. 4959; Nusûh Matrakî, *Beyân-i menâzil-i sefer-i Irâkeyn*, Jmv. kütiip., TY, nr. 5964 ; Âlî, *Mahâsin al-adab*, Univ. kütüp., TY, nr. 2686, var. 24; *Tevârih-i âl-i Osman*, Univ. kütüp., TY, nr. 2438 ; Sarı Abdullah Efendi, *Düstûr al-inşö*, Univ. kütüp., TY, nr. 3110, var. 277 v. d. ; Solak-zâde, *Tarih*; Osman-zade Tâ'ib, *HadikSt al-vuzarâ* ; Gionio, *Cose de Turchi* (Venedig, IS5') ; Geuffroy, *Briefve description de la Court da Crand Turc* (Paris, 1546) ; Guillaume Postel, *De la Republicue des turcs* (Poitiers, 1560), s. 48-61; Rabi Moyses Almosnino, *Extremos y Grandelas de Constantinople* (Madrid, 1638), s. 104-129; Zinkeisen (II-m, 70-80); *Wien türkische Belagerang von jahre 1529* (Pst., 1829), s. 174. (M. TAYYJB GÖKBİLGİN.)_